

НОВІ ВИПАДКИ ГНІЗДУВАННЯ РУДОГО ШУЛІКИ (*MILVUS MILVUS*) В УКРАЇНІ

М.В. Франчук¹, І. Літерак², М.В. Скирпан³, Б. Мадерич⁴, Е. Хртан⁵,
Я. Шкрабал², Ш. Крейчі², О.В. Добринський⁶

¹ Рівненський природний заповідник; ур. «Дубки-Розвилка», м. Сарни, Рівненська обл., 34503, Україна
Rivnenskyi Nature Reserve; Dubky-Rozvyilka, Sarny, Rivne region, 34503, Ukraine

² Університет ветеринарних наук; вул. Палачехо 1946/1, Брно, 61242, Чеська Республіка
University of Veterinary Sciences; Palackého 1946/1, Brno, 61242, Czech Republic

³ Український центр дослідження хижих птахів, Західноукраїнське орнітологічне товариство; вул. Театральна, 18, м. Львів, 79008, Україна
Ukrainian Birds of Prey Research Centre, West-Ukrainian Ornithological Society; Teatralna str. 18, Lviv, 79008, Ukraine

⁴ Охорона хижих птахів у Словаччині; вул. Трхова 54, Братислава 42, 84101, Словаччина
Raptor Protection of Slovakia; Trhová 54, Bratislava 42, 84101, Slovakia

⁵ М.Р. Стефаніка 681/191, Требішов, 07501, Словаччина
M.R. Štefánika 681/191, Trebišov, 07501, Slovakia

⁶ Західноукраїнське орнітологічне товариство; вул. Кутузова, 23, м. Сарни, Рівненська обл., 34500, Україна
West-Ukrainian Ornithological Society; Kutuzov str., 23, Sarny, Rivne region, 34500, Ukraine

✉ М.В. Франчук (M.V. Franchuk) e-mail: m_franchuk@ukr.net; Mykhailo Franchuk <https://orcid.org/0000-0002-7044-7137>;

 Ivan Literak <https://orcid.org/0000-0001-9885-6840>; Boris Maderič <https://orcid.org/0000-0003-2874-686X>; Jan Škrábal <https://orcid.org/0000-0001-9239-0920>; Šimon Krejčí <https://orcid.org/0000-0003-0185-3710>; Oleksandr Dobrynskyi <https://orcid.org/0000-0003-1884-2743>

New cases of breeding of the Red Kite (*Milvus milvus*) in Ukraine. - M.V. Franchuk, I. Literák, M.V. Skyrpan, B. Maderič, E. Hrtan, J. Škrábal, Š. Krejčí, O.V. Dobrynskyi. - *Berkut*. 30 (2). 2021. - The Red Kite was a rare breeding species in Ukraine. It occurred mainly in western and north-western regions. The easternmost nesting site was the town Oster on Desna river in Chernigiv region. Till the end of 20th century breeding had ceased. There were no documented nesting records during last 30 years. The breeding of a mixed pair (male Red Kite and female Black Kite) in Lviv region (near the Poltava river) was newly confirmed in 2017. During three years (2017–2019), this pair had produced three young each year. In 2020, it did not breed. In 2021, this mixed pair had 4 young. Another female Red Kite, which was telemetrically monitored, nested in Volyn region (near the town of Volodymyr-Volynskyi) in 2018. This bird was born in eastern Slovakia in 2015. The female bred in Ukraine in a pair with a male Red Kite. The pair had one young, but the breeding was unsuccessful. The tagged female returned to Slovakia. In 2019 and 2020, she bred with a male Black Kite in eastern Slovakia and this mixed pair had produced 2 and 3 young, respectively. The female regularly wintered in north-eastern Croatia, where she used kite communal roosting places. [Ukrainian].

Key words: distribution, breeding, hybridization, rare species, telemetry, breeding success.

Рудий шуліка в Україні був рідкісним гніздовим видом, проте до кінця ХХ ст. на гніздуванні зник. Протягом останніх 30 років достовірних гніздових знахідок не було. Розмноження змішаної пари (самець рудого шуліки та самка чорного) у Львівській області (околиці с. Полтва в долині р. Полтва) було вперше підтверджено у 2017 р. Протягом трьох років (2017–2019) ця змішана пара виводила по трое пташенят. У 2020 р. вона не розмножувалась. У 2021 р. було 4 пташенят. Ще одна самка рудого шуліки, за якою вівся телеметричний моніторинг, гніздилась у 2018 р. у Волинській області (поблизу м. Володимир-Волинський). Вона народилася на сході Словаччини у 2015 р. Ця самка розмножувалась в Україні в парі з самцем рудого шуліки. У гнізді було одне пташеня, яке не вижило. У 2019 та 2020 рр. ця самка розмножувалась із самцем чорного шуліки у Східній Словаччині. Змішана пара вивела 2 і 3 пташенят, відповідно. Самка регулярно зимувала на північному сході Хорватії.

Ключові слова: поширення, гніздування, гібридизація, рідкісний вид, телеметрія, успішність розмноження.

Рудий шуліка (*Milvus milvus*) – ендемік Західної Палеарктики, 95% популяції його зосереджено в Європі (BirdLife International, 2015). Поширений він у Європі, Північному Ірані, на островах Середземного моря, в Малій Азії, Північно-Західній Африці, на Канарських о-вах і о-вах Зеленого мису. У Європі ареал досягає північного краю Скандинавського п-ова. Східна його межа проходить через Латвію, Білорусь, Україну (Степанян, 2003). Рудий шуліка занесений до низки природоохоронних списків та Червоних книг. В Україні має статус зникаючого виду (Домашевський, 2009). У Червоному списку МСОП ще недавно він відносився до видів, стан яких близький до загрозливого (Near Threatened), чисельність у Європі за 30 років скоротилася на 25% (BirdLife International, 2015). Але останнім часом ситуація значно покращилася, чисельність почала зростати, статус виду змінений на Least Concern – найменшої турботи (BirdLife International, 2021). Рудий шуліка включений до II Додатку СІТЕS, Боннської, Бернської конвенцій, I додатку Пташиної директиви та Смарагдової мережі (BirdLife International, 2015). Сучас-

ну чисельність гніздової популяції в Європі оцінюють у 65100–76600 особин (BirdLife International, 2021).

В Україні рудий шуліка ще в середині ХХ ст. гніздився в невеликій кількості, в основному в західних та північно-західних областях (Зубаровський, 1977). Чисельність його стала скорочуватись, і до кінця століття він на гніздуванні зник (Домашевський, 2009). На схід ареал рудого шуліки доходив до м. Остер у пониззі Десни на Чернігівщині. Ще в 1966–1984 рр. тут постійно гніздилась одна пара, було знайдене гніздо із двома пташенятами та яйцем (Марисова и др., 1991). З кінця 1980-х рр. рудих шулік у межиріччі Десни та Дніпра вже не відмічали (Домашевський, Грищенко, 2011). Протягом останніх десятиліть підтверджених знахідок на гніздуванні в Україні не було. Відомі лише зустрічі поодиноких птахів у гніздовий період в Ужгородському районі на Закарпатті (Боднар, 1995) та кочуючого виводка північніше Ковеля на Волині (Лопарев, 1998).

В останні роки ситуація знову почала змінюватися. Нам удалося підтвердити достовірне гніздування двох пар рудих шулік в Україні: протягом 2017–2021 рр. – гіб-

Фото 1. Гніздо з трьома пташенятами гібридної пари рудого та чорного шулік. 28.06.2019 р., околиці с. Полтва Львівської обл. Тут і далі фото М.В. Франчука. Photo 1. Nest with three young of a hybrid pair (male Red Kite and female Black Kite).

ридної пари (♀ *M. migrans* × ♂ *M. milvus*) у Львівській області (Literák et al., 2019; дані авторів), у 2018 р. – пари у Волинській області (неопубліковані дані авторів). Залітні руді шуліки стали відмічатися аж до Придніпров'я. 17.05.2015 р. К. Письменний сфотографував цього птаха поблизу північної околиці Києва.*

Далі наводимо детальну інформацію про гніздування згаданих двох пар рудих шулік.

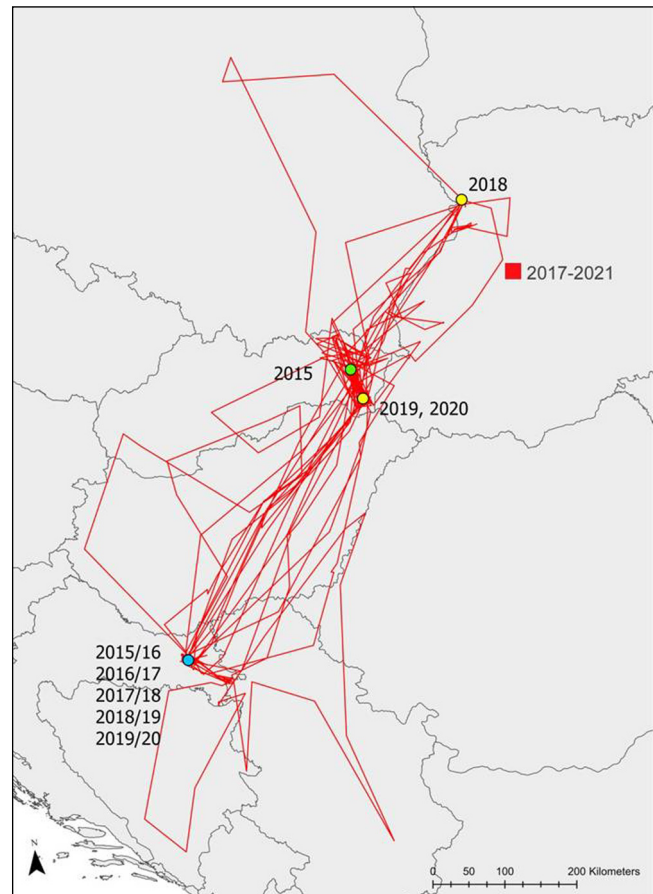
Пара із Львівської області

Вперше рудого шуліку у Львівській області у гніздовий період помітили у 2015 р. – в околицях с. Полтва в долині р. Полтва (рис.). Проведені постійні спостереження за цим птахом показали, що в поточному році він не гніздився. Повторні перевірки цієї території у гніздовий період 2016 р. дали такий же результат. У 2017 р. рудий шуліка створив гібридну пару з чорним (*M. migrans*). Гніздо знаходилося в розвилці основного стовбура дуба на висоті 23 м. Пара вивела 3 пташенят. У 2018 р. вона знову гніздилась. Нам удалось спостерігати процес копуляції, відтак стало відомо, що шуліка рудий – самець, шуліка чорний – самка. Цього року птахи зайняли те ж гніздо що й у 2017 р., вивели 3 пташенят. У 2019 р. пара зайняла інше гніздо неподалік від старого, воно було влаштоване в пазусі основного стовбура дуба на висоті 21 м. Пара вивела 3 пташенят (фото. 1). У 2020 р. факт гніздування не був зафіксований, два відомих гнізда виявилися не зайнятими. У 2021 р. пара збудувала нове гніздо неподалік від двох попередніх на дубі на висоті 15 м. Цього разу вона вивела 4 пташенят. Серед 13 пташенят, що були у виводках за 4 роки гніздування, лише 3 успішно покинули гніздо та спостерігались нами на гніздовій ділянці. 9 пташенят були ймовірно здобуті великим яструбом (*Accipiter gentilis*) безпосередньо на гнізді та в кількох сотнях метрів навколо нього у період, коли пташенята після вильоту ще погано літали. Одне пташеня було здобуте на присаді наземним хижаком, якого достовірно не вдалось ідентифікувати.

Загалом успішність гніздування цієї пари за 4 сезони склала 23,1%.

Пара з Волинської області

Одна із самок рудого шуліки, яку помітили GSM передавачем у 2015 р. пташеням у Словаччині, у квітні 2018 р. залетіла в Україну та протягом місяця трималась у межах одного лісового масиву в північно-західних околицях м. Володимир-Волинський. Інтенсивність та щільність сигналу, який надходив від передавача й показував місцезнаходження птаха, дав нам підставу припускати можливість гніздування. 28.04.2018 р. здійснено перевірку ймовірного місця знаходження гнізда за точками передавача. Воно було знайдене практично відразу, на гнізді сиділа помічена передавачем самка. Ми це встановили через кільце на лапі та антену, що виднілася на спині, коли

Картосхема місць гніздування й переміщень двох пар рудого шуліки.

1) самка з Волинської обл. (на карті: зелений кружок – місце народження птаха та його мічення передавачем; жовтий – місця гніздування; синій – місця зимівлі; червоні лінії – треки переміщення птаха; 2015/16 – період; 2) гібридна пара із Львівської обл. (на карті: червоний квадрат – місце гніздування протягом 2017–2021 рр.).

Map of breeding sites and movements of Red Kites studied.

1) female from Volyn region (green circle – place of birth of the bird and its tagging with the transmitter; yellow – breeding places; blue – places of wintering from winter 2015/2016 to 2019/2020; red lines – tracks of bird movement; 2) mixed pair of male Red Kite and female Black Kite in Lviv region (red square – breeding place from 2017 to 2021).

* <https://uabirds.org/v2photo.php?l=ru&s=046800003&n=1&t=1432&p=0&sortby=1&sor=desc&saut=all&si=ukr>

Фото 2. Пташеня рудого шуліки. 3.06.2018 р., околиці м. Володимир-Волинський, Волинська обл.
Photo 2. A chick of Red Kite in Volyn region.

вона кружляла навколо гнізда. Гніздо розміщувалося на верхівці дуба неподалік від старої вирубки на висоті 22 м. Шуліки влаштували його у старому дуже густому лісі. Це мішаний сосново-дубово-черешневий ліс із щільним підліском. Окрім цього, при відвідуванні гнізда в небі над ним ми зафіксували дві пари шулік. Одна з них – чорні шуліки, інша – помічена самка рудого шуліки та її самець, який атакував чорних шулік.

При повторному відвідуванні гнізда 3.06.2018 р. в ньому виявлено пухове пташеня віком кілька днів (фото 2). У гнізді знаходилося багато різного мотлоху зі сміттєзвалища (поліетилен, целофанові кульки, мінеральна вата, частини одягу). На пташеняті була велика кількість ектопаразитів. Далі, за даними сигналу GSM-передавача, 9.06.2018 р. самка покинула гніздо та відлетіла до Словаччини і більше до нього не поверталась. Скоріше за все потомство загинуло з невідомих причин. Це могло бути враження ектопаразитами або хижацтво з боку інших видів птахів, наприклад, малого підорлика (*Aquila pomarina*), жила гніздо якого знаходилось за 400 м від цього гнізда шуліки.

Навесні 2019 р. самка повернулася до Східної Словаччини, де створила гібридну пару з чорним шулікою та вивела 2 пташенят (рис.). У 2020 р. в цьому ж гнізді з самцем чорного шуліки вона вивела 3 пташенят.

Кожної зими протягом 2015/2016–2019/2020 рр. самка зимувала на сході Хорватії разом з іншими рудими шуліками. Остання інформація про цього птаха була 21.12.2020 р., після цього сигнал від передавача не надходив (причина невідома: можливо вийшов з ладу передавач або птах загинув).

* * *

Отже, вперше за останні 30 років в Україні підтверджено гніздування рудого шуліки. З огляду на історію гніздування цих двох пар у Львівській і Волинській областях стає зрозумілим, що на межі ареалу за відсутності партнерів відповідної статі руді шуліки змушені створювати пари з шулікою чорним. Це цілком відповідає відомим закономірностям гібридизації та утворення змішаних пар у птахів (Randler, 2002, 2006).

Використання сучасних методів телеметричного контролю переміщень птахів дало змогу виявити на гніздуванні рудого шуліки у Волинській області та простежити історію життя цього птаха до ймовірної загибелі.

Подяки

Автори висловлюють вдячність Любомиру Пешке за тегування птаха, а також Роману Данилевичу й Ігорю Горбаню за допомогу в наших дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА

- Боднар В.В. (1995): Матеріали по поширенню хижих птахів у Західному Закарпатті. - Беркут. 4 (1-2): 14-17.
- Домашевський С.В. (2009): Шуліка рудий. - Червона книга України. Тваринний світ. К.: Глобалконсалтинг. 418.
- Домашевський С.В., Грищенко В.Н. (2011): Орнітофауна Межреченского регіонального ландшафтного парку (Черниговская область). - Запов. справа в Україні. 17 (1-2): 62-70.
- Зубаровський В.М. (1977): Фауна України. Т. 5. Птахи. Вип. 2. Хижі птахи. К.: Наукова думка. 1-322.
- Лопарев С.А. (1998): О наблюдении выводка красного коршуна на севере Вольнской области. - Беркут. 7 (1-2): 69.
- Марисова И.В., Самофалов М.Ф., Бабко В.М., Макаренко М.М., Вобленко А.С., Сердюк В.А. (1991): Матеріали к распространению и биологии хищных птиц Черниговщины. - Рукоп. деп. В УкрНИИТИ 21.05.1991. № 726-Ук.91. 1-21.
- Степанян Л.С. (2003): Конспект орнітологической фауны России и сопредельных территорий (в границах СССР как исторической области). М.: Академкнига. 1-808.
- BirdLife International (2015): European Red List of Birds. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 1-69.
- BirdLife International (2021): European Red List of Birds. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 1-52.
- Literák I., S kyrpan M., Andreyenkova N.G. (2019): A mixed pair of black and red kites in Ukraine, including DNA analysis of hybrid offspring. - Biologia (75): 115-120.
- Randler C. (2002): Avian hybridization, mixed pairing and female choice. - Animal Behav. 63 (1): 103-119.
- Randler C. (2006): Extrapair paternity and hybridization in birds. - J. Avian Biol. 37 (1): 1-5.